

פרק יט

מוצר שונה לחלוטין

נפסק במשנה (ב"ב דף פג ע"ב): "שחמתית (חיטים שחומות) ונמצאת לבנה (חיטים לבנות).. עצים של זית ונמצאו של שקמה.. יין ונמצא וחומץ, חומץ ונמצא יין - שניהם יכולים לחזור בהן".

וכן פסק השו"ע (חו"מ רל"ג ס"א): "המוכר לחבירו מין ממיני הפירות²⁷¹ ונתן לו מין אחר, אין כאן מכר ושניהם יכולים לחזור בהם...".

החידוש בזה הוא גם למקרה בו ההפרש בין מחירי המוצרים הוא פחות משתות, שכן אם ההפרש הוא יותר משתות הרי המקח בטל מדין אונאה. כמו כן יש לציין שמדובר על קניית סחורה הנמצאת בחנות, ולא על קניה באמצעות הזמנה.²⁷² נידון זה עוסק במקרה בו הקונה קיבל מוצר השונה לחלוטין מזה שהזמין.

א. מאפייני מוצר שונה לחלוטין

ישנם מקרים בהם הקונה לא קיבל את המוצר שהזמין אלא קיבל מוצר הדומה לו. יש לברר מתי מוגדר השינוי שבין המוצרים כשינוי איכותי בלבד (יפות ורעות), בו רק הקונה רשאי לחזור בו, ומתי נחשב לשינוי מהותי ממין למין (יין וחומץ) בו שני הצדדים רשאים לבטל את המקח.

הגמ' (ב"ב דף פד ע"ב) התייחסה לפיסקה מהמשנה (דלעיל): "יין ונמצא חומץ, שניהם יכולין לחזור בהן", וקבעה הגדרה בענין זה, כדלהלן.

(שאלה) "לימא מתניתין רבי היא ולא רבנן" [דכיון דאמרי מין אחד הוא, אין שניהם חוזרין אלא המתאנה, דדמי לחיטין יפות ונמצאו רעות, רעות ונמצאו יפות" - רשב"ם].

"דתניא, יין וחומץ מין אחד הוא" [וואם תרם מזה על זה תרומתו תרומה, וכן לענין הודאה ממין הטענה, דאם טענו יין וחומץ והודה לו באחד מהם,

271. לענין פשוט שמש"כ "ממיני הפירות", לדוגמא בעלמא נקט, וה"ה בכל המוצרים, וכפי שנלמד מדברי הרמ"א שם לגבי בשר איל מסורס ולגבי כסף צרוף.

272. על כך התבאר לעיל פרק טז סעיף ג.

חייב שבועה על השני, דאיכא הודאה מקצת הטענה וממין הטענה" - רשב"ם]
 "רבי אומר שני מינים".

(תשובה) "אפילו תימא רבנן, עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא לענין מעשר ותרומה. אבל לענין מקח וממכר דכולי עלמא איכא דניחא ליה בחמרא ולא ניחא ליה בחלא, ואיכא דניחא ליה בחלא ולא ניחא ליה בחמרא".

פירש רשב"ם:

"לענין מקח, שזה רוצה לקנות יין או חומץ אע"ג דמין אחד הוא, לא קני, דאיכא דניחא ליה בטעם יין ואיכא דניחא ליה בטעם חומץ...".

כיו"ב פירש היד רמה.

מבואר בזה, שהגדרת שני מינים לענין מקח וממכר שונה מהגדרתם לענין נידונים אחרים, (כמו לענין תרומה, במקרה דלעיל). לכן העיקרון הקובע להחשיב את המוצרים לשני מינים במקח וממכר הוא כאשר קיים ביקוש לכל אחד מהמוצרים בדווקא, כמו לענין יין וחומץ, שיש שמעוניינים ביין ויש החפצים בחומץ. במצב זה, למרות שביחס לענינים אחרים יחשבו למין אחד, הרי לגבי מקח וממכר נחשבים לשני מינים.

לאור זאת, בענין מקח וממכר אין החומץ מוגדר כיון גרוע, אלא קובע הוא שם לעצמו, כיון שקיימים צרכנים המעוניינים דווקא בחומץ ולא ביין. וכן מבואר בתוס' יו"ט (ב"ב פ"ה מ"ו) "לפי שהוא צריך עתה לחומץ". יין וחומץ אינם דומים לחטים יפות ורעות, אשר גם היפות וגם הרעות נחשבים למין אחד, כיון שביחס לחטים, הכל רוצים דווקא יפות, אלא שלפעמים נאלצים לקנות רעות.²⁷³

כמו כן יתכן מצב הפוך, דהיינו ששני מוצרים מוגדרים בשתי שמות, אבל אין לכל אחד מהם ביקוש בדווקא. כגון משקאות בעלי טעם דומה אשר לכל אחד מהם שם בפני עצמו. במקרה כזה נראה שאין שני הצדדים רשאים לבטל את המקח אלא רק הקונה, אם ידוע שהוא מקפיד על כך.

דוגמא לזה נמצאת בדברי קצוה"ח (רל"ב סק"א) לגבי "נבילה" ו"טריפה". וז"ל:

"...מה בין נבילה לטריפה, כיון דשניהם אסורים, והיכי מצי לוקח למימר טריפה לקחתי ולא נבילה, והא אפילו בשני מינים דהמקח בטל, אינו אלא משום דאיכא דניחא ליה האי מינא ואיכא דניחא ליה בהאי, אבל בין טריפה

273. עיין עוד בענין זה לקמן (סעיף ב) בנידון כאשר קימת דרישה למוצר בעל האיכות הפחותה.

לנתבלה בשחיטתה מאי קפידא בין האי להאי". (עיי"ש בהמשך דבריו שכתב בזה נפ"מ)

מסקנה

המצב בו שני הצדדים רשאים לבטל את המקח הוא כאשר הקונה קיבל מוצר השונה במהותו מהמוצר המדובר.

העיקרון הקובע לזה שנחשב מוצר שונה במהותו הוא במקרה בו לכל אחד משני המוצרים קיים ביקוש.

כאשר לא קיים לכל אחד מהמוצרים ביקוש באופן מיוחד, אע"פ שנקראים בשמות נפרדים, אין הם נחשבים שני מינים לנידון זה.

מוצרי ביגוד והנעלה

במוצרי ביגוד והנעלה קיימת הקפדה גדולה שהגודל יהיה מדוייק כפי רצון הקונה. לכן נראה שאם סוכם על גודל מסויים והתקבל מוצר בגודל אחר, אף אם השינוי הוא קטן, מ"מ כיון שההקפדה בזה היא גדולה, הרי זה נחשב ל - "יין ונמצא חומץ", ולכן שני הצדדים רשאים לחזור בהם, והוא הדין בכל הדומה לזה.

ב. דרישה למוצר בעל האיכות הפחותה

ישנם מקרים בהם באופן אובייקטיבי יהיו הלקוחות מעוניינים במוצר המשובח. אבל כיון שכפי טיבו כך גם כן עלותו יקרה, לכן קיים ציבור מסויים מבין הקונים אשר יסתפקו במוצר דומה בעל איכות פחותה כיון שמחירו זול יותר. השאלה היא, האם מצב זה שהקונה הזמין את המוצר המשובח וקיבל את המוצר הזול, יחשב ל"חיטים יפות ונמצאו רעות" ורק הקונה רשאי לחזור בו, או שמא יחשב ל"יין ונמצא חומץ" והמוכר גם כן יכול לבטל את המקח.²⁷⁴

כפי שהתבאר לעיל ע"פ הגמ' "דכו"ע איכא דניחא ליה...", במו"מ התחדש, שמחמת ההקפדה שבדבר, גם מוצרים הנחשבים למין אחד ביחס לשאר ענינים, בנידון זה נחשבים לשני מינים.

---

274. נידונינו עוסק במקרה בו לא ניתן לברר על פי המחיר ששולם, כגון שסוכם על מחיר מסויים שתמורתו יקבל הקונה כמות תואמת, מבלי שנקבע כמות מדוייקת, כגון שהזמין ארגזי שתיה בסכום מסויים.

עיקרון נוסף בענין זה יש ללמוד מדברי הנימוקי יוסף (ב"ב דף מא ע"ב בדפי הרי"ף), וזה לשונו:

"וואם שאל לו שחמתית, שהם חיטין אדומים, מפני שעושים קמח מרובה, ונותן לו חיטים לבנה, או שאל לו לבנה, משום שעושה הפת יותר נאה ויפה, הרי אלו כשני מינים והוי כמקח טעות, וכל אחד מהם יכול לחזור בו, שאם זה לא קנה דבר של זה, גם מכירתו של זה אינה מכירה".

מבואר בדבריו, שהגדרת שני מינים היא כאשר לכל אחד משניהם יש תכונה שאין בשני, ומחמת התכונה המיוחדת שבו הוא זה שהוזמן.

נמצאנו למדים, שכוונת המשנה ב"יין ונמצא חומץ", ששני הצדדים רשאים לבטל את המקח, היא באופן בו המעוניינים בחומץ אינם מתאווים לכך רק מחמת מחירו הזול ביחס ליין, אלא בעיקר מכיון שצריכים דווקא את החומץ, וכפי שכתב התוס' יו"ט על המשנה. מכאן, שהעיקרון הקובע להחשיב את המוצר לשני מינים, הוא כאשר באופן אובייקטיבי יש לקוחות המעוניינים במוצר זה, ויש שירצו במוצר האחר, ולא מחמת סיבות שאינם קשורות לעצם המוצר, כגון מחמת מחירו הזול. לכן בנידונינו כאשר הסיבה לביקוש המוצר הפחות בערכו אינה קשורה לעצם המוצר, נראה שאין השינוי נחשב ל"יין ונמצא חומץ", אלא יחשב לשינוי האיכות, דהיינו, כעין "חטים יפות ונמצאו רעות".

מסקנה

כאשר קיים מוצר בעל שתי איכויות שונות וקיים ביקוש לשניהם, אך הסיבה לביקוש אינה נובעת משוני מהותי אלא מסיבה אחרת כגון מחמת המחיר הנמוך, אין זה נחשב לשני מינים לענין זה ששני הצדדים יוכלו לבטל את המקח, אלא רק הקונה רשאי לבטל את המקח.

נספח

סיבת ביטול המקח

מדברי הראשונים נראה שקיימים שני הסברים לביטול המקח במקרה של "יין ונמצא חומץ".

א. רשב"א ורמב"ם - מין אחר

הרשב"א באר (בענין חטים יפות ונמצאו רעות):

"...לפי שאינו שינוי חפץ לגמרי כשחמתית ונמצאת לבנה, שזה כשינוי חפץ לגמרי, ולפיכך שניהם יכולים לחזור בהם".

וכעין זה כתב הראב"ד בשם גאון (הובא לעיל ח"א). וכ"כ הרמב"ם (הלי מכירה פי"ז ה"א):

"...יין ונמצא חומץ, חומץ ונמצא יין, כל אחד משניהם יכול לחזור בחבירו, שאין זה המין שאמר שימכור לו, וכן כל כיוצא בזה".

מבואר בדבריהם, שסיבת ביטול המקח היא מחמת שקיבל מוצר שונה ממה שהזמין.

ב. רשב"ם וריטב"א - הקפדה גדולה

הרשב"ם (ד"ה שחמתית ונמצאת לבנה) פירש:

"שניהם טעו, דכיון דהתנה למכור שחמתית, חפץ היה לעכב הלבנה, וגם הלוקח לא היה חפץ בלבנה כי אם בשחמתית, וכן כל הנך דקתני ואזיל דהווי שני מינין ואיכא דניחא ליה בהאי ולא ניחא ליה בהאי, הלכך הוי מקח טעות ושניהם התאנו, הלכך שניהם חוזרין, ואע"פ ששווה יפה מה שקנאו מיהו אין חפצים במכירה זו...".

וכיו"ב כתב בפירושו בד"ה יין ונמצא חומץ:

"...דהווי שני מינין ואיכא דניחא ליה בהאי ולא ניחא ליה בהאי, הלכך הוי מקח טעות ושניהם נתאנו הלכך שניהם חוזרין. ואע"פ ששווה יפה מה שקנאו, מיהו אין חפצים במכירה זו לא לוקח ולא מוכר. אבל לגבי חטים יפות ורעות, כולי עלמא ניחא להו ביפות ולא ברעות, ורצון המוכר לעכב

היפות ולמכור הרעות, ודעת הלוקח ביפות ולא ברעות".

מבואר בדברי הרשב"ם, שהמקח בטל בשל הטעות שגרמה הפסד לשני הצדדים, ולא בשל עצם השינוי.

וכן יש ללמוד מדברי הריטב"א (ד"ה שחמתית ונמצאת לבנה):

"הך בבא משום דחשיב לגמרי כשני מינים.. ומילתא דקפידא היא ומקח טעות שאין המקח חל עליו כלל. ונקטה בחיטין ויין ועצים לאשמועינן דבכל ענין חשוב קפידא ומקח טעות, ואין צריך לומר בכלים ושאר סחורות שמקפידים בני אדם יותר שהמקח בטל כשמכר לו מין זה במקום מין אחר ואפילו הוא שווה יותר ושניהם יכולים לחזור בהם...."

מבואר בזה, שסיבת חזרת המקח היא מחמת ההקפדה הגדולה שקיימת במקרה שקיבל מוצר ממין שונה מהזמנתו, כיון שלא התקיים רצונו במקח.

נראה שלהלכה לא קיימת מחלוקת בין הראשונים, אלא מוסכם שההקפדה גורמת לכך ששני המוצרים יחשבו למינים שונים. הספק הוא מה עיקר סיבת ביטול המקח. י"א שההקפדה, וי"א ששינוי השם הוא הגורם, כיון שלא התכוין לקנות מוצר בעל שם זה.